

Krig og idyll

Vergils 1. ekloge som stemme i tiden

Egil Kraggerud

Kjære Johan, en gang gjennomgikk vi Augustus' *Res gestae* sammen, jeg fordi jeg ønsket å lese innskriften i godt og kompetent følge, du fordi du som den generøse person du er, sjelden sier nei når man har foreslått et samarbeide for deg.

Hva Augustus' embedsberetning omtaler og ikke omtaler, gjør den til et spennende dokument bak den tilsynelatende uimotsigelige fasade. I kap. 15 og 16 gjør Augustus bl.a. rede for hvordan han mestret overgangen fra krig til fred for sine hærer: "Og som konsul for 5. gang [dvs. 29 f.Kr.] ga jeg tusen sestertier fra krigsbyttet til hver enkelt kolonist blant mine soldater; omtrent 120 000 mann i koloniene mottok dette triumfgratialet." (15.3). I begynnelsen av kap. 16 legger han til at han hadde gjort rett og skjel for seg overfor municipiene som måtte avstå landområder til de dimitterte soldater: "Jeg betalte ut penger til municipiene for de marker som jeg i mitt fjerde konsulat [30 f.Kr.] ... anviste til soldatene." (16.1). En hersker med en umåtelig privatformue til sin frie disposisjon, slik som tilfellet var med Octavian (den senere keiser Augustus) etter erobringen av Alexandria, er tjent med både generøs dimisjon av veteraner (15.3) og full kompensasjon for ekspropriasjon (16.1). *Res gestae* gir til beste hva Augustus ved slutten av sitt lange prinsipat kunne være bekjent av overfor samtid og ettertid. Den enkleste måten å forholde seg til fakta på som ikke kan bidra til *eulogium*, er å forbigå dem i taushet. Etter Philippi, 12 år før Alexandrias erobring, var det ikke tale om kompensasjoner. Store områder rundt 18 byer i Italia ble brutalt konfiskert. Forbitrelsen var stor. Opposisjonen mot Octavian etter Philippi var sterk. Octavian ble betraktet som den hovedansvarlige for veterantildelingene. De misnøyde samlet seg bak Antonius' bror Lucius og hustru Fulvia som fisket i rørt vann. Dette opprøret endte i forferdelse i beleiringen og avstraffelsen av Perugia (Perugia, den såkalte perusinske krig våren 40). Mange var de som så på Octavians styre som et terrorregime.

De antikke kommentatorer mente at Vergil selv var blitt rammet av konfiskasjonene. Den biografiske tradisjon rundt dikterens liv er dessverre høyst usikker. Det er grunn til å tro at man ikke hadde annet å bygge på i dette spørsmålet

enn Vergils egen diktning. Men Vergils horisont er åpenbart større enn den personlige. Vi kan ikke som de antikke kommentatorer sette likhetstegn mellom enkeltskikkelser i den diktete bukoliske verden og dikteren selv. På hvilket grunnlag kan da historikeren og litteraturhistorikeren møtes?

Vergil har en egen stemme som ikke enkelt lar seg sette i bås. Den er ikke fri og uavhengig slik vi venter av en dikterstemme innenfor vår vestlige kultur. Den har likevel et spillerom og enkelte virkemidler som åpner for forståelsen også av samtids situasjonen. Dikteren er hverken uten videre regimets lojale støttespiller eller en talsmann for de rammede, enn si opposisjonen. Jeg vil heller se ham som en megler som vil harmonisere der motsetningene er i ferd med å undergrave store gruppers velferd og eksistens. Hva han tilsynelatende beskriver som eksisterende virkelighet inneholder rett besett et skjult ønske og innebærer et overtalelsesforsøk vis-à-vis maktens sirkler. Diktning er også påvirkning, ikke minst når den trer inn på den politiske arena. Denne side fornemmes mer eller mindre sterkt gjennom store deler av den arkaiske lyrikk. I det øyemed finnes det også en finslepen indirekte retorikk hos diktere nær det romerske maktsentrum. Det som oppfattes av disse diktere som et godt tilløp fra maktens side, forstørres. Herskeren hylles for de formentlig positive tiltak, med større eller mindre rett, samtidig som det negative ikke får hefte ved ham personlig – ennå. Det ligger der imidlertid som en tidsinnstilt bombe hvis ikke en positiv utvikling kommer i stand.

La oss se hvordan en slik side reflekteres i *Bucolicas* åpningsekloge.

En dateringsdivergens

Dagens studenter kan gå til et veldekket bord av kommentarer og studier når det gjelder Vergils ekloger. Robert Coleman og Wendell Clausen fra siste generasjon er mer spennende veivisere enn min egen første lesehjelp, Thomas E. Page fra 1898. Det er nye og engasjerende problemstillinger alle vegne. Når det er sagt, er det også enkelte ting en gammel Vergilianus ikke umiddelbart kaster seg på. Vi leser på smussomslaget til Clausens kommentar: "... the *Eclogues* ... written by Virgil between about 42" – greit – "and 35" – ikke så greit. Vergils eklogesamling skyves dermed frem i tid til å bli samtidig med Horats' første satiresamling, for bare å nevne én tung konsekvens.

Clausen har bekjent seg til denne dateringen de siste 30 årene; det finnes mange som støtter teorien, men den har også høstet motbør. I betraktning av at Clausens ekloge-utgave nå er ute på markedet som 'paperback edition' fra Oxford University Press og at hans bidrag i håndboken *The Cambridge History of Classical Literature* er lærestoff ved universitetskurser mange steder, har hans syn rent PR-messig et overtak vis-à-vis Vergillesere i alle land. Clausens datering bygger på et bidrag i *Harvard Studies* av historikeren Bowersock fra 1971. Bowersock hev-

der fyndig og myndig at Vergil tidlig i 8. ekloge (versene 6 til 13) har føyet inn en hyllest til Caesar Octavian, ikke som man tidligere har ment, til Gaius Asinius Pollio.¹ Bowersock argumenterer dels mot den oppfatning at Pollios felttog mot parthinerne i det vestlige Illyricum langs via Egnatia skulle ha noe med saken å gjøre. Da blir den eneste mulighet at Vergil refererer til Octavians operasjoner i det nordlige Dalmatia som begynte mot japoderne i år 35. Det ville gi geografisk mening i den markante henvisningen til Timavus i vers 6. Dermed kan partiet tidligst være skrevet år 35, og eklogesamlingen blir å datere deretter. Jeg kan ikke nå gå nærmere inn på Bowersocks behandling av partiet i 8. ekloge og på diskusjonen rundt hans utredning. Meg og mange andre har de ikke overbevist. Clausen på sin side mener å kunne underbygge Bowersocks tese ved sin lesning av 1. ekloge som dermed også blir å datere til år 35.

Vergils ekloger vs. Horats' epoder

Går man inn i denne dateringsdiskusjonen i dag, slår det en at ett vesentlig synspunkt er blitt neglisjert både av tradisjonelistene og av dem som forfekter den nye datering, at begrepet "datering" trenger å presiseres.

Det kan være en fornuftig måte å nærme seg problemet på, å se på en eien-dommelig teknikk hos Horats, Vergils yngre venn og kollega. Horats' epodesamling, antagelig publisert mot slutten av år 30, etter at meldingen om Alexandrias fall var innløpt til Roma, oppviser en påfallende politisk selvbevissthet. Jeg våger å hevde at denne selvbevissthet er bredere inspirert av Vergils eklogebok enn man hittil har vært klar over. Den nære forbindelsen mellom Horats' 16. epode og Vergils 4. ekloge har riktignok alltid stått på dagsordenen. Det har vært en uendelig diskusjon av prioritetsproblemet: Hvem inspirerte hvem til angivelig motsigelse? Jeg har min egen tolkning av forholdet: At Vergils 4. ekloge kommer først, er jeg ikke i tvil om. Vergil var fem år eldre enn Horats og en etablert dikter da Horats fikk innpass i Maecenas' krets; Vergil var for øvrig den første som anbefalte ham overfor Maecenas (*Satire* 1.6.54f.). Men samtidig tror jeg at de to dikt ideologisk er to alen av samme stykke, en ideologi riktignok uttrykt med basis i ulike genre og ut fra ulike tankemodeller.² Horats' behandling av samtidshistorien i epodegenren kan, slik jeg nå ser det, betraktes som en videreføring og tydeliggjøring av Vergils mest originale grep med den bukoliske diktning som var å tilpasse genren så den kunne tjene som en kommentar til en krisepreget samtidssituasjon. I begge tilfeller er det tale om en pionérinnsats: En gresk genre omplantes både av Vergil og av Horats for første gang til Roma og latiniteten. I begge tilfeller gis den greske diktform en aktuell politisk dimensjon ved at dikteren *i visse dikt* setter fokus på sentrale og nære begivenheter, i begge tilfeller er det tale om problemer og konflikter med rot i borgerkrig, i begge tilfeller er det vesentlig for dikteren å

peke på et håpefullt perspektiv. Samtidsbetraktningen har dertil en innebygd dynamikk i seg som hos begge diktere ikke slutter å fascinere. En betydelig manøvreringsevne i forhold til den politiske virkelighet til enhver tid var en fremtredende egenskap hos begge.

Aleksandrinsk genre – romersk aktualitet

Den politiske samtidskontekst føyer altså en helt vesentlig dimensjon til Vergils Theokrit-etterligning. Vergil er riktignok alt her som i sin øvrige diktning den virtuose *aemulator* i forhold til sitt aleksandrinske forbilde, en side som Clausen, med sans for det vesentlige, bringer frem på en mesterlig måte i sin kommentarutgave. Den intertekstuelle siden ved eklogeboken viser Vergil i dikt etter dikt som en briljant fornyer og viderefører. Likevel er jeg stemt for å nedtone dette aspektet noe i helhetsbildet for å få et bedre grep om en vesentlig ambisjon hos Vergil. Selve kombinasjonen av det theokritiske og det romersk-aktuelle er slående i første ekloge og lar seg med en gang betegne som en betydelig genremessig innovasjon. Her møter vi fenomenet formelig programmatisk, sogar i selve åpningsbildet hvor vi befinner oss midt i en theokritisk virkelighet:

Meliboëus:

*Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
silvestrem tenui Musam meditaris auena;
nos patriae finis et dulcia linquimus arva.
nos patriam fugimus; tu, Tityre, lentus in umbra
formosam resonare doces Amaryllida silvas. 5*

”Tityrus, du kan spille en skogens sang på din fine fløyte der du ligger under dekket av den vide bøk. Jeg må forlate min fedrene jord og de elskede marker; jeg må flykte fra mitt fedreland, mens du avslappet i skyggen kan lære skogen å gjenlyde av den vakre Amaryllis.”

Tityrus er en skikkelse fra Theokrit. Han står imidlertid lavt på den bukoliske rangstige; sosialt er han en slags assisterende gjeter. Slik tegnes han også hos Vergil i de øvrige eklogene (3.20 og 96; 5.12; 9.23). I 1. ekloge har Vergil hatt spesielt Theokrits mesteridyll i tankene, den 7. (*Thalysia*). Hos Theokrit utmaler den ene av de to diktere seg en fullkommen pastoral scene hvor Tityrus bl. a. skal synge en sang om Dafnis’ kjærlighet. I Vergils 1. ekloge nyter Tityrus en perfekt siesta: Han dikter og synger om sin elskede Amaryllis mens kveget gresser fritt omkring. Dette er den bukoliske lykke *par excellence*. I Vergils tilfelle vil jeg kalle denne delen av scenebildet et bukolisk embleme: Se her, vil dikteren si, min dikt-

ning er syrakusisk, mitt viktigste forbilde Theokrit, mine skikkelser har til og med de greske litterære navn. Men Theokrit-temaet problematiseres med en gang. Vi rives ut av idyllen, for den gjelder ikke betrakteren, den talende. Mens emblemet presenteres for oss, perspektiveres det med et kontrasterende bilde. Dialogisk som store deler av den bukoliske genre er, ikles de kontrasterende bilder kjøtt og blod og scenisk liv. Meliboeus, den talende, har ikke lenger del i denne bukoliske lykke: *fugimus* ('jeg flykter/jeg fordrives'). Det er grunn til å minne om at *fugere*, akkurat som gresk *pheugein* ('gå i landflyktighet'), innebærer at man tvinges av en ytre trussel eller makt til oppbrudd og landflyktighet. Meliboeus er den fordrevne; han får ikke være en del av den bukoliske verden. Genremessig skjer en omveltning; i samme øyeblikk som vi tror oss å være midt i den theokritiske verden, har vi å gjøre med en ganske annen og påtrengende virkelighet. Motsetningen har en arketypisk karakter og noe av Genesis' syndefall ved seg, bare at tapet av lykken kommer utenfra, ene og alene som vilkårlig vold og urett. Det finnes ingen korresponderende skyld som forklarer utdrivelsen av Paradiset. Det bukoliske emblemet, synliggjort gjennom Tityrus' sang og spill, blir dermed noe relativt. Det blir til og med begrepsmessig markert av Tityrus selv når han bruker *otium*-begrepet om sin situasjon.

Tityrus:

*O Meliboee, deus nobis haec otia fecit.
namque erit ille mihi semper deus, illius aram
saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
ludere quae vellem calamo permisit agresti. 10*

"Hør Melibous, en gud har skaffet meg denne fred. For han vil alltid være en gud for meg, hans alter vil ofte bli vætet av et spedbygget lam fra mine kveer. For han tillot mine kyr å streife om slik du ser, og meg selv lot han spille hva jeg ville på min bondefløyte."

Den theokritiske hyrdeverden er naturligvis ikke bare kjærlighet og siesta, den rommer et vidt spenn av følelser: sorg, sjalusi, spenninger og motsetninger. Vergils emblematiske åpningsscene har som bakgrunn den enkle bondes hele virksomhet, men vekten ligger som ellers i slik diktning på samlivet med husdyrene og med naturen. Det musiske og kjærligheten er en slags overbygning over arbeidsdagen. Slik blir vektleggingen en annen enn i *Georgicas* verden som omfatter det hele uten denne konsentrasjon om sang, stev og lengsel som en sektor av landlivet. *Otium* (v. 6) som betegnelse på den bukoliske situasjon bringer frem en vesentlig, likefrem prinsipiell side ved den bukoliske livsform ifølge vår dikter: fri-

heten fra vilkårlige inngrep og fra vold. Men når en kontrasterende virkelighet så sterkt slår inn alt i åpningsbildet, mister den typiske bukoliske situasjon den forankring i det normale som den har hos genrens første mester Theokrit. Den *er* ikke lenger noe selvsagt; den kan trues og gå tapt, men den kan også vinnes og vernes.

Tityrus' henvisning til en gud som kilde til lykken bringer ytterligere ett viktig moment inn for å forstå det bukoliske i den aktuelle verden. Det gjøres eksplisitt at Tityrus' situasjon er en *skapt* virkelighet. Det har skjedd gjennom en form for inngripen, en politisk beslutning, en administrativ forføyning; Tityrus' lykke beror på en guddommelig nåde om vi formulerer oss nærmere hans egen virkelighetsoppfatning. Denne nåden krever fra hans side en likefrem kultmessig takk.

Eklogen som hyllest

Som lesere blir vi tidlig klar over at det er et sentralt element av hyllest i eklogen. Når et slikt innslag blir fremtredende i samlingens første stykke, fornemmer man sterkt at denne eklogen peker ut over sin primære ramme og ut mot hele samlingen. Når vi setter eklogen inn i en videre kontekst av samtidig diktning, blir det enda tydeligere at diktets *persona* Tityrus på sin måte er en talsmann både for dikteren og hans samtid. Horats forener i åpningen av sin epodesamling en hyllest og en takk til Maecenas med en form for lojalitetserklæring til Caesar Octavianus (Kraggerud (1984) 21ff.). Vergil gjør i prinsippet det samme i innledningen til *Georgica*: Han tiltaler Maecenas og hyller Caesar Octavianus i et omfattende parti (1.24-42). I 1. ekloge dreier det seg om en særpreget, jeg er fristet til å si en slags *betinget* hyllest.

Hvis vi spør om gudens identitet, er det ikke bare spørsmål om en historisk-real biting. Det er åpenbart et sentralt punkt i forståelsen av eklogen: Hvem er så denne *deus*? Hvem er det som fremheves folkelig-naivt som en tidens frelser på en slik overstrømmende måte? Men dette spørsmål kan ikke sees isolert. Datering følger med som et like legitimt anliggende og *skal* gjøre det. Vi har riktignok de som sier: Er ikke guden i 1. ekloge Gaius Asinius Pollio, konsulen fra år 40, dikterens mesen før Maecenas? I lys av en allmenn *Umwertung* av Vergils forhold til det augusteiske regime, har vi nylig også fått som svar Lucius Antonius, Octavians dødsfiende vinteren 41/40.

De aller fleste mener fortsatt og med rette: *Deus* er Caesar Octavianus. Landkonfiskasjonene som det siktes til, gir grunnlag for spørsmålet 'når?'. Tradisjonelt ses 1. ekloge som forfattet i år 40. Coleman er ikke glad for en så tidlig datering. Og Clausen protesterer altså mot dette år siden diktet reflekterer Octavians sterkere stilling senere, et i og for seg fullt berettiget argument. 1. ekloge dateres følgelig av ham til år 35. Hva jeg ikke er riktig sikker på, er i hvilken grad dette

bestemte år skal sees som en konsekvens av Clausens tilslutning til Bowersocks datering av 8. ekloge.

Vi har en mulighet for å komme videre i spørsmålet datering, i det minste nyansere diskusjonen. En slik diskusjon bør i alle fall gå hånd i hånd med fortolkningen av eklogen, en fortolkning som jo også er et mål i seg selv. Så la meg i det følgende bevege meg inn på selve eklogens scene og hva den synes å formidle.

Meliboeus:

*Non equidem invideo, miror magis: undique totis
usque adeo turbatur agris. en ipse capellas
protinus aeger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
hic inter densas corylos modo namque gemellos,
spem gregis, a! silice in nuda conixa reliquit. 15
saepe malum hoc nobis, si mens non laeva fuisset,
de caelo tactas memini praedicere quercus.
sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.*

”Jeg for min del er ikke misunnelig, jeg undrer meg snarere; for i den grad hersker det forvirring overalt på alle eiendommer. Se som jeg selv driver mine geiter fortvilt avsted; denne her får jeg til og med bare med nød og neppe trukket med. For her blant de tette hasselbusker har hun nettopp forløst tvillinger, flokkens håp, men har – å herregud! – måttet forlate dem på den nakne klippe. Jeg minnes at denne ulykke ofte ble varslet meg av eketrær rammet fra himmelen, om bare ikke min tanke hadde vært formørket.”

Motsetningsbegrepet til Tityrus' *otium* er i første omgang ikke 'krig' (*bellum* eller lignende), men 'uro' (v. 12 *turbatur*, dvs. **turba*, **turbatio*): Meliboeus undrer seg over Tityrus' *otium* i det allmenne kaos. Meliboeus er altså langt fra alene om å bli fordrevet, noe man kanskje i første omgang kunne tro av v. 3-4. Det er nærmest tale om en allmenn tilstand (cf. *undique totis* v. 11), og Tityrus' trygghet virker på den bakgrunn som et unntak, som en liten øy av lykke i et hav av elendighet.

'Diktets datering' i mer presis forstand

Apropos dateringsdiskusjonen er det berettiget å spørre: Når kan denne beskrivelsen av forholdene sies å være gyldig? Eller snarere 'særlig gyldig?' Meliboeus peker i høyeste grad på en pågående krise. Utdelingen av jord til veteranene fulgte i kjølvannet av seieren ved Philippi. Det var en uhyre vanskelig og kontroversiell sak som trakk ut i månedsvis, men problemene hører først og fremst hjemme i 41. Det sosiale problem ble akutt i den første fasen. Hvilken dikter ville forresten fokusere på noe annet enn første fase når nettopp denne er sterkest preget av problemet?

Min mening går altså etter dette i retning av at eklogen er skrevet, ikke i 40, men alt i 41. Riktig så enkelt er det ikke. For å sette mitt poeng på spissen: Tsjajkovskijs 1812-ouvertyre ender med kanontordenen utenfor Moskva sept./okt. 1812. Musikkstykket har en 'dramatisk' dato relatert til Napoleons Russlandsfelttog, men på det tidspunkt var ikke komponisten født. Følgelig, *mutatis mutandis*: Man må spørre seg om den tid som skildres, faller sammen med tiden for avfatelsen. Selvsagt er spørsmålet gjennomgående uten betydning ved lesning av dikt av den enkle grunn at de fleste dikt ikke berører noen spesifikk samtidssituasjon av betydning for lesningen. Men i vår ekloge har vi, om ikke annet, illusjonen av å være midt oppe i en kritisk tid, og siden denne i diktet er knyttet intimt til en bestemt persons inngripen, er spørsmålet om den indre tid, *dramatis tempus*, uomgjengelig.

En slik problemstilling reflekterer diktets politiske karakter. Horats gjør på en iøynefallende måte det samme i sin satire- og epodediktning. Handlingen i satire 1.5 ('*Iter Brundisinum*') kan av samtidsleren tidfestes til et tidspunkt et par-tre uker forut for inngåelsen av overenskomsten mellom Octavian og Antonius i Tarent (*Foedus Tarentinum*) i 37. Samtidig er personene i diktet på det nærmeste knyttet til den skjellsettende hendelsen, fra de sentrale aktører til deres støttespillere. På tale om åpningsdiktet i en samling er Horats' 1. epode et enda mer opplysende eksempel. Horats tar utgangspunkt i tiden like før Octavians flåte la avsted for å møte Antonius og Kleopatra, på forsommeren 31. Dette gjør han i form av en åpningserklæring, rettet til vennen Maecenas, der han fremhever Maecenas' varme lojalitet til Caesar Octavianus samt sitt eget nære bånd til Maecenas. Maecenas utgjør bindeleddet som felles *amicus*. På en kalkulert indirekte måte markerer Horats dermed egen lojalitet og medvirkning vis-à-vis Octavian i en kritisk situasjon for fedrelandet.

Når det gjelder eklogens *deus* og dennes identitet, har jeg intet imot at mine betraktninger bestyrker den tradisjonelle identifisering med Caesar Octavian. Når da Meliboeus til slutt i dette partiet stiller det samme spørsmål om gudens identitet (v. 18 *sed tamen iste deus, qui sit, da, Tityre, nobis*: "men allikevel, Tityrus, hvem er den guden du nevner, fortell oss det?"), da er spørsmålet i grunnen alt besvart for den samtidige leser. Betrakter vi nærmere Meliboeus' spørsmål ut fra dets egen kontekst, er det lett å se at det har fått sin egen emosjonelle dreining. Ikke bare var det tale om hans egen fortvilelse (*aeger* v. 13) og en allmenn ulykke (11b-12a): Vi har like i forveien fått et inntrengende bilde av hvilken lidelse forvisningen betyr for den fødende geit (13b-15), hvorpå Meliboeus fremstiller katastrofen (*malum hoc* 16) som skjebneforkynt.³ Meliboeus' spørsmål rommer derfor et underliggende spørsmål gjemt dypt i hans hjerte så å si: Er det håp også for andre når det gjelder denne hjelpende gud, finnes det en utvei for de lidende fra Tityrus' redningsmann?

På dette punkt i vår lesning kan vi vende tilbake til vår kronologiske dagsorden: Det ville være en god ting om fortolkerne av eklogen – i likhet med hva jeg i sin tid forsøkte å gjøre med de politiske diktene i Horats' epodesamling – kunne skille mellom diktets dramatiske dato og tidspunktet for dets avfattelse. Det er den første datoen som kommer eksplisitt frem, slik også i 1. ekloge. Vergil sier ikke bare: Mitt dikt tilhører en genre skapt av Theokrit, men jeg har også valgt å fiksere dette dikt i tiden; *terminus post quem* er Octavians og Antonius' seier ved Philippi; dermed er triumviratets seier markert. Også Horats lar en seier være sentral i sin epodesamling, nemlig Actium ved overgangen fra triumvirat til den enes maktstilling, snart kalt prinsipat. De dikt som henspiller på samtiden og følgelig lar seg plassere og skal plasseres med en reell dramatisk dato, ligger hverken i Horats' eller Vergils tilfelle særlig langt fra publikasjonstidspunktet. Samlingene har en aktualitet, tiden som ligger innenfor horisonten har riktignok en viss lengde, men ingen generasjonslengde eller mer som hos Cicero i enkelte av hans filosofiske og retoriske verker. I Horats' tilfelle dreier den dramatiske tid seg i 1. epode om våren 31, for hele samlingen blir det knapt tale om mer enn et par tre år. Vergil har – la meg understreke min oppfatning alt her – et tidsrom på tre år som han henspiller på, dvs. et tidsrom som neppe er særlig forskjellig fra det tidsrom da samlingen som helhet ble til: Det er tre, høyst fire dikt som lar seg bestemme tidsmessig for det publikum som først mottok samlingen, nemlig eklogene 1, 4, 8 og jeg tar også med 9. Åpningseklogen formelig ber om en plassering i tiden, nemlig til år 41. Året er et viktig utgangspunkt for bedømmelsen av hele eklogeboken.

Hvis vi vender tilbake til Clausens artikkel om 1. ekloge fra 1972, der han plederer for en datering av eklogen til 35, finner vi en nesten påfallende sammenblanding av forskjellige dateringsbegreper. Et hovedargument hos ham er at den tradisjonelle datering er usannsynlig om ikke umulig, for Vergil kunne ikke så tidlig som i år 40 behandle den da 23 år gamle Octavian slik han gjør i eklogen; det trengs en langt senere datering ut fra en annen maktkonstellasjon for at bildet av Caesar Octavian skal være troverdig. År 35 blir likefrem den *tidligst* mulige dato for Clausen.⁴ Hva han ikke ser, er at han da i virkeligheten postulerer at *avfattelsesdato* og dramatisk dato er identiske størrelser.⁵ Dermed skaper han et gap til eklogens ganske klare *egendatering*, den sosiale uro som ligger fem-seks år forut for Clausens 'datering' (avfattelsestidspunktet). Jeg konkluderer dermed med at Vergil selv strengt tatt bare har én datering, nemlig etter all sannsynlighet til det år da den sosiale uro i Italia toppet seg, da krisen var som mest intens, nemlig år 41.

Avfattelsestiden er en annen sak, men slett ikke eklogesamlingen uvedkommende. 1. ekloge er *skrevet* i lys av helheten, for å markere et år i begynnelsen av

en kjede av år som leder frem til større håp. Jeg er ikke i tvil om at eklogen er forfattet for, i en programmatisk og planlagt forstand, å introdusere hele samlingen og at den derfor er komponert på et forholdsvis sent tidspunkt nær selve utgivelsen. Vergil har vært seg bevisst at et dikt i en samling vil leses i sammenheng med de andre diktene i den. Et åpningsdikt kan aller minst isoleres fra de øvrige som følger etter. Viktige politiske ytringer vil uvilkaarlig sees i sammenheng med andre lignende ytringer i samme samling. Dette er en helt naturlig lesereaksjon og faller ikke inn under forskerlaborantens detaljmani. Tityrus' *otium* kan ikke skiller fra 4. ekloges gullalderforventning som i sin tur er et svar på Brundisium-overenskomsten høsten 40. Freden dikteren forestiller seg i den grensesprengende senere eklogen, vil bli allmenn; den er riktignok ikke nådd, men er innenfor rekkevidde: *pacatumque reget patriis virtutibus orbem*. ”Han vil styre en verden gjort fredelig gjennom fedrenes dyder” (4.17), men det bukolske *otium* er fullt ut realisert fra og med barnets fødsel. Dette storslagne liv vil dernest folde seg ut med all sin velsignelse.

Tityrus:

*Urbem quam dicunt Romam, Meliboeae, putavi
stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus 20
pastores ovium teneros depellere fetus.
sic canibus catulos similis, sic matribus haedos
noram. sic parvis componere magna solebam.
verum haec tantum alias inter caput extulit urbes
quantum lenta solent inter viburna cupressi. 25*

”Byen som folk kaller Roma, Meliboeus, trodde jeg i min dårskap var lik vår egen her, den vi gjetere ofte pleier å drive vårt spede saueavkom til. Slik visste jeg valper lignet på hunder, slik killinger sine mødre, slik pleide jeg å sammenligne det store med det små, men denne byen hevet sitt hode like meget opp over andre byer som syppressene pleier det blant krossved.”

Etter at Meliboeus har spurt hvem denne guden er som Tityrus taler om, skjer et slags brudd i diktet, noe man ikke har sluttet å undre seg over og interpretere i forskjellig retning. Tityrus svarer ikke endefrem og straks: ’Jo, guden var den og den person.’ Han tar en ekfrasislignende ny ansats og begynner med sitt livs stedsopplevelse: byen Roma. Dette er for så vidt karakteriserende: Tityrus er en mann som stadig begynner med noe usedvanlig og opphøyet og taler i store bokstaver: ’En gud’ (*deus* 6), ’Byen Roma’ (*urbs Roma* 19), ’Friheten’ (*libertas* 27). Vi venter vel egentlig at når Tityrus bare har gitt luft for sin beundring for storbyen, så vil vi få en redegjørelse for hans møte med ’guden’. En beretning om Roma-oppholdet får

vi på en måte, men den er alt annet enn klar og rettlinjet. At psykologi er inne i bildet i denne bukoliske dialog, fremgår av hvordan Tityrus sammenligner sin opplevelse av Roma med den verden han kjenner, hans lokale gjeterverden. Men Vergil har sitt eget ærend med disse versene 19-25, for med denne sammenligningen konfronterer han den virkelige verdens maktsentrum med det pastorale landskap. Theokrits storbyvirkelighet blir aldri slik synlig i dennes pastorale idyller; det er bare når vi trekker inn Theokrits ikke-pastorale dikt, nr. 15, at storbyen som fenomen og maktsete blir tematisert. Vergil bringer hyrdelandskapet og dets motpol sammen og viser den bukoliske verdens avhengighet av maktens sentrum.

Men noe *personnavn* kommer ikke, hverken her eller siden. Ligger det ikke i dette en bekreftelse på det opplagte i svaret på gudens identitet, nemlig Caesar? Jeg tror det er berettiget å tale om en navne-ellipse, her som for øvrig ved den lovpriste person i ekloge 8.6-13. En ellipse er en språklig utelatelse av noe overflødig, i lys av konteksten eller av usus. Fra slaven Tityrus' synsvinkel er det et tilleggsmoment som forklarer hans tilsynelatende nonchalanse med navnet. Han har fra han åpnet sin munn, befunnet seg på et nivå over det dagligdagse. Å nevne navnet ville på en måte bringe oss brått ned på jorden og forringe opplevelsen av det usedvanlige. En *deus* omgjort til et slekts- eller familienavn på en levende person, føles ikke i sammenhengen som det naturlige skritt.

Octavian var en *Divi filius*, kanskje så tidlig som fra og med begynnelsen av år 42 (Southern (1998) 61f.); man bevarer avstand til personens guddommelighet ved å spille ut en henført mann fra folkedypet som formidleren. Vergil har taktfølelse både oppad og nedad i det sosiale hierarki; ikke minst søker han i denne tidlige panegyrikk å respektere *mos maiorum* med dens skille mellom det guddommelige og det menneskelige.

Meliboeus:

Et quae tanta fuit Romam tibi causa videndi?

Tityrus:

*Libertas, quae sera tamen respexit intertem,
candidior postquam tondenti barba cadebat,
respexit tamen et longo post tempore venit,
postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. 30
namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
nec spes libertatis erat nec cura peculi,
quamvis multa meis exiret victima saeptis,
pinguis et ingratae premeretur caseus urbi,
non umquam gravis aere domum mihi dextra redibat. 35*

Meliboeus:

*Mirabar quid maesta deos, Amarylli, vocares,
cui pendere sua petereris in arbore poma;
Tityrus hinc aberat. ipsae te, Tityre, pinus,
ipsi te fontes, ipsa haec arbusta vocabant.*

M: Og hvilken grunn var så viktig for deg til å oppsøke Roma? *T:* Friheten som nok sent, likevel så hen til meg, tiltaksløse mann, etter at skjegget begynte å falle hvitere når jeg barberte meg, likevel så hen til meg og innfant seg etter lang tid, etter at Amaryllis fikk meg som sin, og Galatea hadde forlatt meg. For mens Galatea holdt på meg, fantes hverken noe håp om frihet eller noen tanke på formuen. Enda så mange offerdyr som kom fra mine kveer, og enda så meget fet ost som ble presset for den gjerrige byen, så vendte aldri min hånd hjem tung av penger. *M:* Jeg undret meg over hvorfor du, Amaryllis, i sorg påkalte gudene, hvem du lot frukten bli hengende for på sitt tre. Tityrus var reist sin vei. Pinjene selv, kildene selv og selve disse buskene her kalte på deg, Tityrus.

Meliboeus må selv bringe fortgang i beretningen når han spør om grunnen til Roma-reisen (v. 26). Her er vi ved diktets annen strukturelle overraskelse. For det viser seg at hverken 'gudemennesket' eller den nåderike skaperakt fra gudens side i v. 6 hadde noe primært med Tityrus' besøk i Roma å bestille. Nå åpenbares en agenda med et lengre tidsperspektiv. For fra først av var det ikke trusselen om fordrivelse som fikk Tityrus til å dra; i hvert fall sier han ikke noe om det. *Libertas* er det første ord i hans svar. Det er stor nytte i Friedrich Leos belysning av Tityrus' status: Tityrus er en slave med bruksrett over et stykke land hvor han ved flid, nøysomhet og et brukbart overskudd kan bygge seg opp et *peculium* stort nok til å kjøpe sin frihet og oppnå status av selveier. Tityrus har brukt lang tid på å skaffe seg den nødvendige størrelsen på sin frigivelseskonto. Dette sosiale aspektet blir et relativt bredt tema, levendegjort med bukoliske virkelighetstrekk fra v. 27 til v. 39. Meliboeus supplerer med en skildring av hvordan Tityrus' fravær virket inn på hans kjære Amaryllis og på hele naturen, et velkjent bukolisk motiv.

Tityrus:

Quid facerem? neque servitio me exire licebat 40
nec tam praesentis alibi cognoscere divos.
hic illum vidi iuvenem, Meliboeae, quotannis
bis senos cui nostra dies altaria fumant.
hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
'pascite ut ante boves, pueri; summittite tauros.' 45

Hva skulle jeg gjøre? På den ene side var det ikke mulig for meg å komme meg ut av mine slavekår annetsteds, på den annen side kunne jeg ikke (annetsteds) bli kjent med så hjelpende guder. Her var det jeg fikk se den unge mannen, Meliboeus, som mitt alter skal ryke for hvert år to ganger seks dager. Her var det han med en gang ga meg en uttalelse da jeg ba om den: "La kuene gå på beite som før, dere slaver; la oksene vokse."

Med v. 40 understreker Tityrus at den åpenbart lange og langvarige reisen til Roma måtte gjennomføres for å oppnå friheten. Men dermed synes dette temaet plutselig å være over. En samtidig leser ville vel forstå det slik at Tityrus måtte til Roma for å treffe den eier som han skulle løskjøre seg fra. Det ligger nær å tenke på en aristokratisk godseier bosatt i Roma. Når Tityrus, dvs. Vergil, ikke kommer nærmere inn på dette, skyldes det en veloverveiet dikterisk økonomi: Selve prosedyren med løskjøp er et trivielt tema. Det viker med fordel plassen for et hendelsesforløp av en ganske annen art. Siden *libertas*-temaet utgjør den langsiktige og normale agenda, og veterantildelingene har et kort og dramatisk tidsperspektiv, kan man som leser mene at trusselen ikke har dukket opp før Tityrus skulle til å dra til Roma i sitt egentlige ærend.

Seks linjer utgjøres av Tityrus' redegjørelse for Roma-oppholdet (40-45). Det lyder som en unnskyldning for det lange fravær som skaper slik sorg: "Hva skulle jeg gjøre? ..." Innenfor én og samme periode kombineres det egentlige ærend, frikjøpet, med den særlige nåde, dvs. v. 41 knytter tilbake til v. 6 (*deus nobis haec otia fecit*). Slik belyser Tityrus hvorfor han er begunstiget av lykken i det allmenne kaos; men er de to verslinjer (40-41) med de to saker uten en indre forbindelse med hverandre? *nec tam praesentis alibi cognoscere divos* ("og jeg kunne ikke annetsteds bli kjent med så hjelpende guder") er vel ikke ganske identisk med entall. Vergil synes å inkludere et sjikt rundt Octavian. Først i neste linje retter han lyset mot den unge mann som han fra da av vil hedre med et brennoffer hver måned.⁶

Enda en overraskelse har Vergil på lager. Tityrus har tydeligvis henvendt seg til flere før han kommer til den som kan gi ham trygghet og et autoritativt svar ("Her var det jeg fikk se den unge mannen etc."). Slik signaliserer Vergil at personen ikke er f. eks. en høyere embedsmann eller til og med en konsul, men *den reelle makthaver i Vesten: hic mihi responsum primus dedit ille petenti*. Tityrus har gått rundt, han har ikke fått noe svar han kunne bygge sitt videre liv på. Forholdene er blitt så kaotiske at det ikke bare var å vende hjem når han hadde kjøpt seg sin frihet slik det ville ha vært under rolige og stabile sosiale forhold. Han trenger nettopp i dette år en forsikring fra maktens sentrum, med en garanti for den videre eksistens, at myndighetene er innforstått med at han, i egenskap av fri mann, kan fortsette å leve der han tydeligvis har levd og arbeidet i så mange år.

Dette har blitt hans tilleggsærend i Roma, og en ung mann har altså hatt den posisjon at han kunne fastsette saken en gang for alle for ham.

Vergil har noe å tilføye om den situasjonen svaret ble gitt under: Den unge mann har ikke gitt svaret til Tityrus alene. Tityrus har vært del av en gruppe som har søkt sin rett og trygghet i Roma. Vi vet fra Appian (*Bellum Civile* 5.12) at fordrevne, hele familier, søkte og fylte Forum og templene i Roma og klaget over den urett som hadde rammet dem. Tityrus representerer det laveste og mest sårbare sjikt blant dem (obs. *pueri* v. 45 med betydningen 'slaver' som i den gamle komedie) selv om han nettopp eller nylig har forlatt sin slavestatus: Disse får altså en garanti om at de kan fortsette som før på sine gårder. Det viktige med v. 45 ('*pas-cite ut ante boves, pueri, submittite tauros*') er at *status quo* – i seg selv ikke noe å skilte med i det politiske liv – nettopp i den kaossituasjon man er i, innebærer en dynamisk motvekt, en *skapelse* av fred og normalitet. Når Meliboeus i v. 46 lykksaligpriser Tityrus, er naturligvis hovedperspektivet på plass: Tityrus er *ikke* blitt fordrevet, han er *trygg* på sin gård, men det mer langsiktige perspektiv er innebygget i utsagnet: Markene er blitt hans i mer egentlig forstand; nå eier han dem som fri bonde.

*

Så langt har jeg presentert vel halvparten av 1. ekloge og dens tematikk mer i detalj. Hva som følger, vil jeg for denne anledning ta mer kursorisk.

Meliboeus fortsetter med å skildre Tityrus' bukoliske lykke. Det er langt fra noen overdådig tilværelse, men det som skal til for den landlige lykke er der (46-58). Tityrus svarer (59-63) med å forsikre om sin takknemlighet mot den som har sikret ham lykken. 'Aldri i livet' skal han glemme sin velgjører: Den form for en slik forsikring Tityrus gjør bruk av, er en trippel adynaton: "Før vil hjortene beite svevende i eteren, og havet la fiskene ligge bare på stranden, før vil parteren drikke landflyktig av Arar-floden eller germanerfolket fra Tigris og begge gjennomstreife hverandres land, enn *hans* blikk skal forsvinne fra mitt bryst."⁷ De to første adynata er av det konvensjonelle slaget, det tredje og emfatisk fremhevede eksempel er i seg selv kun et adynaton gjennom sammenkoblingen med de andre to, for folkevandringer er ingen umulighet, selv over lange strekninger. Romere av en tidligere generasjon hadde jo opplevet kimbriker og teutoner. Parterfrykten var reell; at Italia skal bli invadert fra fjern og nær er så godt som alltid en truende mulighet. Her er tydeligvis en underliggende tanke til stede i teksten: Lojaliteten til Roma og dets sterke mann er en garanti mot både parter-⁸ og germanerfrykt. Det er en umulighet at *imperium Romanum* kan bryte sammen i kaos så lenge det indre samhold er sterkt. For det er en talende sammenstilling her når vi ser hva som følger umiddelbart fra Meliboeus' munn: Hva som er adynaton hos Tityrus, er fra Meliboeus' side en høyst mulig skjebne som henger over alles hode: "Men vi skal dra

herfra, noen av oss til de tørste afrere, andre skal reise til Scythia og til Oaxes-elven som hvirvler sitt kritt, ja til britannene som er helt adskilt fra resten av verden.”⁹

Men når dette skjer med romerske borgere i den virkelige verden, da er det håp om at den gud som Tityrus er evig takknemlig, kan forhindre en slik utvikling.

For å konkludere denne undersøkelsen: 1. ekloge fungerer som åpningsekloge for hele samlingen. Diktet gjenspeiler en situasjon i Italia som leseren uten videre vil applisere på månedene etter Philippi, dvs. fra årsskiftet 42/41 og fremover; dette er den indre eller dramatiske dato. Men i lys av hele eklogesamlingen vil den samme leser se en dyp indre forbindelse med den klarere og mer håpefulle situasjon som hersket etter Brundisiumfreden, altså fra slutten av år 40 av fulgt av overenskomsten i Misenum med Sextus Pompeius. Eklogesamlingen ble etter alt å dømme offentliggjort omtrent ved den tid da Vergils *patronus* Asinius Pollio feiret sin triumf over illyrerne høsten 39 (25. oktober).

1. ekloges virkning beror ikke minst på at leseren vil og kan trekke den optimistiske linje fra bildet av Tityrus' situasjon til det gullalderhåp som hadde fått næring av Brundisium-overenskomsten og den følgende utvikling. 1. ekloge selv griper fatt i den dype sosiale krisen i kjølvannet av Philippi, en krise som satte Octavians posisjon i fare. Eklogen gjør intet for å mildne inntrykket av krisen. Meliboeus' beskrivelse lar oss se den som omfattende og som en bitter ulykke for alle som rammes. Men gjennom konstellasjonen av Tityrus' lykke og Octavian som sikrer denne lykken, peker dikteren på en vei ut av uføret, en vei som ikke fullføres i denne eklogen, men som markerer et håp – endog for Meliboeus som for en stakket stund på en måte tas inn i Tityrus' lykke i avslutningen (79 ff.).

Tityrus:

Likevel kunne du hvile deg her sammen med meg i natt på det friske løv. Jeg har modne epler, myke kastanjer og godt med presset ost. Nå ryker det alt fra hustakene der borte og skyggene faller større fra de høye fjell.

Kanskje kan det nattlige losji hos Tityrus kunne forlenges til en ny eksistens i det bukoliske landskap? Diktets hyllest til Caesar Octavian – den eneste til ham i *Bucolica*-samlingen etter min mening – skal leseren ha in mente ved lesningen av alle eklogene. Når leseren så kommer til den fjerde eklogen, med dens hyllest til konsulen Pollio, så vil fortsatt Octavian rage frem i leserens bevissthet: Dikterens *patronus* på den ene side og Italias reelle herre Octavian på den annen sees i harmonisk samvirke, akkurat som det skjer i Horats' 1. epode. Vergil har prestert det politiske kunststykke at han formidler mellom Antonius' mann Pollio og Antonius' rival Octavian uten at noen underliggende motsetning får komme til syne.

Vergils politiske harmoniseringskonsept i lys av Brundisium-freden var dristig og dertil mislykket i lys av den senere utvikling. Tiden var ikke moden for dikterens drøm. Man kan si at det spesifikke problem skapt av veteranutdelingene ikke var så påtrengende lenger i 39, det var vel også derfor Vergil kunne aksentuere problemet så pass sterkt. Leseren kunne i 39/38 sammenligne med situasjonen slik den hadde vært og konstatere at Octavian hadde fått tingene under kontroll internt. Men forholdet mellom de to svogre Antonius og Octavian utviklet seg etter publiseringen i stadig dårligere retning. Det er først i lærediktet *Georgica* Vergil har suksess med sin politiske overbygning som i sin tur for fremtidige lesere kaster et positivt lys tilbake på 4. ekloges visjon. Men frem til Actium og Alexandria måtte Vergils første visjon i 4. ekloge virke malplassert og ironisk, som en drømmers urealistiske fantasi. Først med *Georgica* får optimismen en fastere forankring i tiden.

Noter

- 1 Men du seiler alt forbi den mektige Timavus' klipper eller passerer kysten av det illyriske hav – hør! – vil noensinne den dag opprinne da jeg får lov til å prise dine bedrifter? Vil det bli den dag da jeg får lov til å spre dine sanger over hele verden som alene verdige til Sofokles' koturn? Fra deg er begynnelsen, til din ære vil jeg slutte. Motta de sanger som er påbegynt på din anmodning og tillat at denne eføy snor seg rundt din panne mellom de seierrike laurbær (Ekl. 8.6-13).
- 2 16. epode er i mine øyne ingen pessimistisk polemikk rettet mot en religiøst henført fremtidsoptimisme hos Vergil. Epoden kan leses som en variasjon over det samme tema, en ikledning av lignende tanker i en annen genre. Nærmere begrunnelse i Kraggerud (1984).
- 3 Smlgn. lynnedslag som skjebneforkynnende også i Horats' *Carmen* 2.1ff.
- 4 I dette partiet omtales operasjoner langs Adriaterhavet og i Illyricum. Pollio avskrives som aktør, i stedet blir den anonyme adressat for linjene Octavian som tidligst fra høsten 35 var virksom i området.
- 5 Jf. Tsjajkovskij som i 1880 gjenskaper krisen i 1812.
- 6 Jf. Clausens kommentar med henvisning til Wissowas tolkning.
- 7 *Ante leves ergo pascentur in aethere cervi, / et freta destituent nudos in litore pisces, / ante pereratis amborum finibus exsull / aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim, / quam nostro illius labatur pectore vultus.*
- 8 I 40/41 gjorde parterne seg gjeldende som en reell trussel. Minnet om det traumatiske nederlag ved Carrhae ble gjenoppvekket og Antonius tok opp igjen Caesars planer om et endelig oppgjør.
- 9 *At nos hinc alii stientis ibimus Afros, / pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen / et penitus toto divisos orbe Britannos* (64-66).

Litteratur (i utvalg)

- Bayet, J. (1928): "Virgile et les triumvirs 'agris dividundis'", *Revue des Études Latines* 6, 271-299.

- Bowersock, G.W. (1971): "A Date in the *Eighth Eclogue*", *Harvard Studies in Classical Philology* 75, 73-80.
- Clausen, W. ed. (1994), *Virgil. Eclogues*, Oxford.
- Coleman, R. ed. (1977), *Virgil. Eclogues*, Cambridge.
- Du Quesnay, I.M.Le M. (1981): "Vergil's First *Eclogue*", *Papers of the Liverpool Latin Seminar* 3 (ARCA Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs 7), s. 29-182 (svært grundig og veldokumentert studie inspirert av F. Cairns *Generic Composition in Greek and Roman Poetry*, Edinburgh 1972. Den annonserte annen del av studien er imidlertid ikke utkommet).
- Green, R.P.H. (1996): "Octavian and Vergil's Eclogues", *Euphrosyne* 24, 225-236.
- Keppie, L. (1983): *Colonisation and Veteran Settlement in Italy 47-14 BC*. (British School at Rome).
- Kraggerud, E. (1984): *Horaz und Actium. Studien zu den politischen Oden* (Symb. Osl. Fasc. supplet. XXVI), Oslo.
- Leo, F. (1903), "Vergils erste und neunte Eclogie", *Hermes* 38, 1903, 1-18 [= *Ausgewählte kleine Schriften*, Roma 1960, II, 11-28].
- Southern, P. (1998), *Augustus*, London.